

המדרשה למוסיקה
מכללת לוינסקי
לחינוך

בשיתוף עם

התזמורת
הפילהרמונית
הישראלית

מפתח

תכנית לחינוך מוסיקלי וקשר עם הקהילה

מפגשים עם "מוסיקה חיה"

איגור סטרווינסקי : פולחן האביב

מתוך מדריך לסדרת הקונצרטים לנוער
של התזמורת הפילהרמונית עונת 3-1982

כתבה: שולמית פינגולד

פולחן האביב - תמונות של רוסיה הפגאנית

איגור סטרווינסקי

(אורניינבאום, רוסיה 1882 - ניו יורק 1971)

על המלחין

סטרווינסקי גדל בבית שבו שרתה אווירה אמנותית. למרות זאת, ולמרות נטייתו למוסיקה, החל ללמוד משפטים. רק בהיותו בן 19, בעקבות פגישה עם המלחין הרוסי הדגול רימסקי קורסקוב, החל סטרווינסקי בלימודי המוסיקה (הלחנה) והיה לאחד מגדולי המלחינים בזמננו.

בשנת 1909 שמע דיאגילב (אמרגן ידוע של להקות בלט) יצירה של סטרווינסקי, והתרשם מאוד מכשרונו של המלחין.

מאז מתחיל הקשר החשוב בין שני האישים: דיאגילב מזמין מוסיקה לבלט, ואילו אמנות המחול - מעוררת את דמיונו של המלחין סטרווינסקי.

זו ה"תקופה הראשונה" ביצירותיו של סטרווינסקי, בה הוא יוצר את "ציפור האש", את "פטרשקה" ואת "פולחן האביב". יצירות אלה חדורות באהבה לשיר-העם; נוטות לקדום ולרחוק, ומשופעות בחידושים מוסיקליים. לעתים הן מבוצעות עם רקדנים ועם תפאורה - כבלט, ולעתים כיצירות ומוסיקליות עצמאיות, בקונצרטים.

ב-1919, לאחר מלחמת העולם הראשונה, שינה סטרווינסקי את כיוונו המוסיקלי. במקום התבססות על הקדום והארכאי שברוסיה, הוא פנה אל המוסיקה העתיקה של אירופה. הוא "שיחזר" בדרכו המיוחדת יצירות מתקופות ומסגנונות שאהב. כאלה הן היצירות - "המלך אדיפוס" ו"פולצינלה".

גם מהמוסיקה הפופולרית לא משך ידו, והוא משלב ביצירותיו מארשים, מוסיקת-קרקס, ריקודים (כמו טאנגו וואלס) וג'אז.

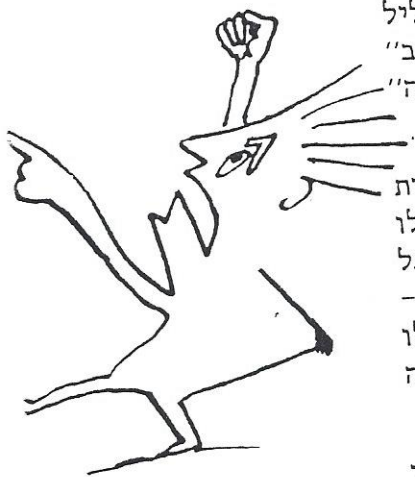
באמצע המאה הנוכחית, חלה שוב תפנית בסגנונו של סטרווינסקי. אוזנו קולטת את המוסיקה החדשה, ה"סריאלית", והוא מגיב עליה ביצירתו.

בשנים הקשות שלאחר המלחמה, הופך סטרווינסקי ל"חסכוני" בהבעותיו ובביטוייו, וכך הוא כותב את "מעשה בחייל" - להרכב מצומצם של קריין ולהקה כלית בת 7 נגנים. אגדה רוסית משמשת משל למתרחש בתקופתו, ומהווה בסיס ליצירה.

היציירה "אברהם ויצחק", שכתב עבור הפסטיבל הישראלי. קטורה בישראל.
ביצירה חדישה זו שר הזמר את סיפור העקדה, כלשוננו, בעברית.

על היצירה ותקופתה

"חוויה טראומטית" ... "נסיון להחריב את המוסיקה כאמנות" ... "ליל פרעות", אלה היו חלק מן הביקורות שהושמעו על "פולחן האביב" לאחר הצגת הבכורה של הבלט, שהתקיימה בתיאטרון "שאנז-אליזה" בפריס, במאי 1913.

ואמנם, הצגת בכורה זו, נחשבת לאחת השערוריות המוסיקליות המפורסמות ביותר. עם השמע צלילי המוסיקה הראשונים - החלו באולם צחקוקים; ומיד לאחר עלות המסך הפכו הצחקוקים לגל גואה של קריאות מחאה קולניות. הקהל - כדברי עדי ראה - "התקומם, צחק, השתעל, צעק השתולל ושרק... הרקדנים לא יכלו לשמוע את המוסיקה לצליליה רקדו, וזאת למרות עוצמת הנגינה שעלתה על כל מה שמלחין הפיק אי פעם מתזמורת".

מספרים עוד - כי המלחין בן ה-30 העריץ את קור רוחו ושלוותו הסטואית של המנצח פייר מונטה - שעמד באומץ נגד השתוללות הקהל. סטרווינסקי עצמו - ברח מזעמו של הקהל דרך הלון אחורי...

לאחר ההצלחה המיידית לה זכו שני הבלטים הקודמים, "ציפור האש" ו"פטרושקה", הפתיעה התגובה החריפה של השוללים. אנשי הרוח של התקופה, ביניהם סופרים, משוררים, אמנים ומוסיקאים - ידעו להעריך את היצירה (למרות השערוריה), כ"יצירת מופת".

הם הסבירו את יחסו השלילי של הקהל בהרגל לשמוע מוסיקה אחרת לחלוטין. הקהל המעוטר בנוצות ותכשיטים למד לצפות ל"אביבים" מתקתקים, ואילו כאן - פגעה בו המוסיקה כסופה; היא היתה ברוטלית פראית. תוקפנית.

זה נראה כמעוות את כל התפיסות המקובלות על יופי, הרמוניה, צליל והבעה.

החידושים המהפכניים זעזעו את העקרונות האסתטיים המצויים.

האמנות הפלסטית שהיתה שקועה בתחילת המאה ה-20 בחיפושים אחר דרכים חדשות של הבעה, הושפעה מאד מן ה"תערוכה ה-בינלאומית" שהתקיימה בפריס ב-1900, שהיתה מוקדשת לאמנות חוץ-אירופית.

תגליות הפיסול האפריקאי, למצאי החפירות הארכיאולוגיות, האמנות הקדומה של מצרים ואשור האליליות, המיניאטורות האינדיאניות ונופי האנושות הפרימטיבית של שבטים אפריקאיים או תושבי האיים האנטיליים, היו מקור לא אכזב לדוגמאות, להשראה, ולהשפעה על זרמים חדשים כמו "פוסטאימפרסיוניזם*", "פוביזם**" ו"קוביזם***" שגילו נטייה חזקה לפשטות טבעית, מקוריות ראשונות ובסיסיות צורנית.

סטרווינסקי, שנקלט היטב בסביבה התוססת של אמני פריס, הושפע מרוחה של ה"תערוכה" ומציוריהם של גוגן, מאטיס ופיקסו, ואזנו נפתחה אל מוסיקה "אחרת" - כשדמיונו מוליך אותו אל הפולחנים, האגדות והצלילים של תרבויות רחוקות ושל עבר קדום.

באותה תקופה החלו מוסיקאים שונים בחיפושים אחרי דרכי הבעה חדשות. אך רובה של המוסיקה היה שקוע עדיין בצליליהם ה-מלאנכוליים החלומיים, הציוריים, והצבעוניים של ה"רומנטיקה המאוחרת" והאימפרסיוניזם.

מדברי סטרווינסקי על היצירה: "החידוש ב'פולחן' אינו בכתיבה, בתזמור או באמצעים טכניים, אלא במהות המוסיקלית".

"הורותה" של היצירה החלה מייד לאחר חיבור הבלט "ציפור האש" ב-1910. המשיכה אל הפולחני, האגדתי והקדום מחד, ואהבת שיר העם הרוסי מאידך, הולידו בסטרווינסקי רעיון של יצירה שתביא "תמונות מרוסיה הפאגאנית". רעיון שהלהיב את דיאגילב.

לאחר הבכורה של "פטרשקה", החל סטרווינסקי בכתיבת היצירה. בניגוד לבלטים קודמים, אותם יצר "צוות" ובו כוריאוגרף - מלחין - מפיק - תפאורן, היה התהליך כאן שונה.

"הרעיון בא מן המוסיקה - ולא המוסיקה מן הרעיון" - אומר סטרווינסקי - "זוהי יצירה ארכיטקטונית ולא אנקדוטית". אין "עלילה" במובנה הפשוט של המילה, אלא נסיון להמחיש פולחן ברברי של איכרים רוסיים החוגגים את בוא האביב; להביע את התחושה של אימת ההמון בפני הבלתי נודע. ולהחיות מחזות אכזוטיים של פרייה.

'הכוריאוגרפיה - בנויה על המוסיקה'. משום כך, היה קל מאד להעביר את המוסיקה מבמת הבלט אל אולם הקונצרטים, לעומת "ציפור האש" ו"פטרשקה" אותן היה צריך לעבד תוך קיצורים ל"סויטה"*, (אסופת מחולות מתוך הבלט).

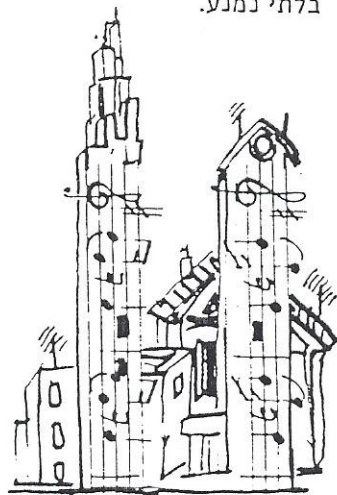
על תמונות רוסיה הפאגאנית

שני מוטיבים רעיוניים משמשים מעין ציר למוסיקה ולתמונות הבלט. האחד - "ההוולדות הנפלאה של הטבע" - הכולל את מלחמת כוחות ההתחדשות האביביים בכוחות החורף. השני - חיים אנושיים בשבטים בארבריים - ברוסיה האלילית, הארכאית.

לשניהם מכנה משותף: אנשי רוסיה האלילית המודרכים ע"י אינסטינקטים של קיום והמשכיות השבת, והקשורים בקשר הדוק עם האדמה ואיתני הטבע.

הם קשורים גם למחזוריות העונות: דועכים בכוא החורף הממית-כל, ומתעוררים עם בוא האביב - המחייה את פוריות הטבע.

סטרווינסקי, במוסיקה שלו, מגיב לא רק על הלכי רוח מוסיקליים, אלא גם על הלכי רוח מדיניים. פולחן האביב (שנכתב ב-1913) מכיל בחוכו סממנים של חיזוי המהפכה והמלחמה של 1914; וזאת בהבעות של פחד מהבלתי ידוע, בהבעה של תחושת משבר, ובדימוי המוות כקרוב בלתי נמנע.

התוכן

במחולות ובמשחקים אביביים של נערים ונערות מתעוררים אנשי השבט. זקן השבט, הנערץ עליהם, מנצח על פולחנים, כדי להחזיר את האביב נבחרת לקרבן נערה צעירה. היא מוקפת ברוחות אבות קדמונים המחוללים סביבה, והיא רוקדת מחול - מוות אקסטטי עד אובדן החושים. היא צונחת, ללא רוח-חיים.

המבנה

ביצירה שני חלקים המחולקים ל-14 תמונות השלובות זו בזו ומתמזגות לרצף אחד.

חלק א:	חלק ב:
פוריות האדמה	הקרבן
התמונות:	התמונות:
1. מבוא	9. מבוא
2. פעמי אביב - מחול בנות הנעורים	10. מעגלי המסתורין של בנות הנעורים.
3. משחק החטיפה	11. הלל לנבחרת.
4. מעגלי אביב	12. העלאת רוחות האבות.
5. משחק השבטים היריבים	13. פולחן האבות.
6. תהלוכת "זקן השבט החכם"	14. מחול הקרבן
7. הסגידה לאדמה	
8. מחול האדמה	

לשני החלקים מבנה דומה: 'בכל אחד מהם אפשר לעקוב אחרי קו התפתחות כללי, בו מתחלפות התמונות, שעל-פי-רוב מנוגדות זו לזו בעוצמות, בתנועות ובדחיסויות;

מהתחלות שקטות, הולכת ועולה הדינמיקה המטפסת דרך שיאי ביניים אל הפסגה הגבוהה ביותר - בסוף החלק.

השיאים מאופיינים במרץ אדיר, פעיל, מתגלמים בעוצמה רבה, גוונים עזים ותנועה יצרית סוחפת. לעומתם נשמעת באפיזודות האחרות ליריות פסטורלית, או מסתוריות עצורה, התנועה מתונה, הצלילים חרישיים, וגונם רך. מוסיקולוג רוסי ידוע בשם ירוסטובסקי, השווה את התהליך לתחריט של קו אופק עם הרים ועמקים.

למרות המבנה הדינמי הדומה, יש הבדל בין החלקים. החלק הראשון המתאר את הרעיון הארכאי של הקשר ההדוק של האדם לאדמה, ואת המשחקים והמחולות השבטיים, מתבטא במוסיקה בתהליך מתמיד של סערה פראית תוך עיבוי מאסיבי של ההצללה עד התאבנות הדרגתית לגושי צליל - ואנרגיה סוחפת המנסה לפוררם. החלק השני - המתאר הלך רוח מופנם וריגשי, של אמונה מסתורית ופחד מפני הבלתי ידוע, מתבטא בגוונים קודרים ומסתוריים, באוירה פולחנית, ובתנועה הנוטה לאיפוק גם ברגעי סערה גדולה.

ומכאן ואילך מתוארת כל אחת מארבע-עשרה התמונות, כדי לאפשר למאזין מעקב אחר הנשמע. בסופו של כל תיאור באה מעין תמצית של ההתרחשויות הצליליות בתמונה על מאפייניה המוסיקליים הבולטים. ריכוז המאפיינים מאפשר לעמוד על המיוחד את סגנונו המוסיקלי של סטרווינסקי ב"פולחן האביב". לתיאורים ולתמציות נספחת "סיפא" היכולה לעזור למתעניין להכיר את עקרונות החשיבה המוסיקלית שהנחו את המלחין ביצירה זו.

מעקב בעת האזנה

1. המבוא צמיחת האביב לאחר תרדמת החורף

צלילי הבסון בוקעים כאילו מנוף צלילי עתיק ומרוחק, בנעימה אלתורית כשל חליל רועים.

הבסון ממשיך באלתורו על רקע קולות נלווים, וקרן אנגלית נענית לו מרחוק.

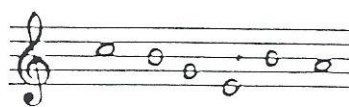
מתפתח דו שיח קצר.

המרחב הצלילי מתמלא ב"דמויות" נוספות, המצטרפות בהדרגה להוויה מתעוררת. תהליך של גאות ושפל בהצללה - הצטברויות והתפרקויות, התגברות העוצמה והחלשותה - מסתיים בגאות צלילית מלאה ומבריקה - הנקטעת בשיאה.

הנעימה האילתורית הפותחת, חוזרת בבסון, ואחריה מופיעים מבשריה הפועמים של התמונה הבאה:

איפיונים:

1. גרעינים מלודיים שאופיים ארכאי, חוזרים ברציפות, במקצב חופשי ומשתנה, ללא תחושת פעמה, כבאלתור.
2. מארג צלילי, ייחודי באופיו, נרקם מהצטרפות והתפורות הגרעינים המלודיים.
3. תהליך של התעצמות, מכח עיבוי המרקמים.
4. גוון יוצא דופן של הבסון המנגן במשלבו* הגבוה ביותר.

2. פעמי אביב - מחול בני הנעורים מחולות גבריים אל מול המחולות הנשיים

אפקט נוקש: מכות של קשתות על המיתרים באקורד דחוס החוזר על עצמו בקביעות ובעקשנות, מחוזק ע"י הדגשות חריפות ומפתיעות באי סדירותן - מעין ריקוד גברי ייצרי המבטא קשר ראשוני של האדם אל האדמה.

חטיבה נוקשת זו מופיעה בתמונה שלוש פעמים.
 (32 נקישות, 40 נקישות, 140 נקישות)
 וביניהן נשמעות פריטות.

מעל לתשתית המקצבית המתמידה, מתפתחות תנועות מגוונות וחופשיות - המשוטטות במרחב הצלילי; ממריאות נוחות ומתרוצצות. בהופעתה השלישית של החטיבה הנוקשת, משתלבים קטעי נעימה עממית,

אליה מצטרפת מנגינת חיקוי ב'צביטות' של צלילים גבוהים. התנועה נקטעת; מעין שבר הדוחף אל מפולת, - - שלאחריה מתחדשת הפעימה, נוקשת בעדינות נשית.

מעליה מציגות הקרנות מלודיה שירית, גם היא בנטיה עממית, העוברת כבמשחק בין החלילים.

האינטנסיביות גדלה עם הופעתו הבלתי צפויה של נושא עממי חדש וכבד. הנעלם כלעומת שבא.

הצללה שקופה. השקיפות הולכת ונאטמת, האוירה מתגעשת. קטעי המלודיה השירית (מס' 7) חוזרים ונשנים, נעים בצליליו החדים והגבוהים של הפיקולו - כגלגל על צירו.

בהצטברות מתמדת ובמחזוריות בלתי קבועה, נכנסות עמם לסחרור תבניות נוספות השונות זו מזו בתכלית. נוצר אפקט מיוחד של רב-קוליות צבעונית כבקלאידוסקופ.

הופעת תמונה חדשה עוצרת באחת את תנועת הגלגל.

איפיונים

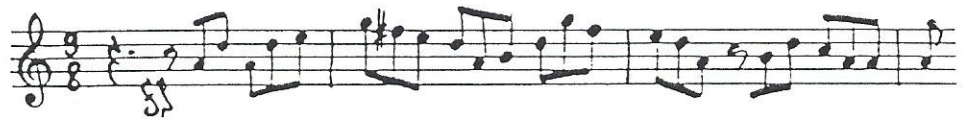
1. מוטוריות ייצרית: דופק פועם בדגשים בלתי צפויים.
2. כחומר מלודי של הקטע משמשות 3 נעימות עממיות קצרות.
3. המבנה: חטיבות קטועות השונות באופיין.
4. צירופי אקורדים בו-בזמן, ושימוש חורג של קבוצות הכלים, יוצרים אפקטים תיזמוריים מיוחדים.

3. משחק החטיפה
בני הנעורים משתעשעים בחטיפת הבנות

"מכות" בתופים, ו"פנפרות" בכלי הנשיפה על רקע תנועה תוססת במיתרים, גורפים את התזמורת כולה למרדף.

במעין תרועות ציד מצטרפת אליהם קרן היער.

מתפתח דו-שיח קצר ודחוס.

בעליות ובירידות נשמעים צלילי התזמורת כמשוחררי רסן. בוקעים שברירי-תרועות.

הצלילים מתלכדים ל"ריצה" משותפת קופצנית.

על רקעה של תנועה סוחפת - מקדימה תרועת-קרן את חזרתם של ה"פנפרות".

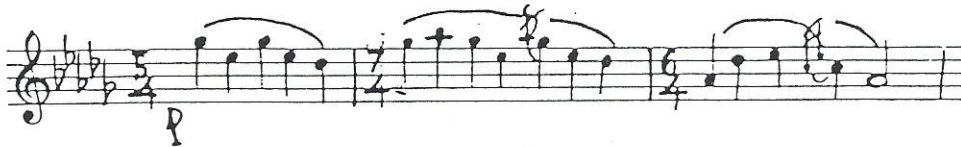
אקורדים עזים כמכות פטישים, קוטעים את הפנפרות ואת התנועה המסתחררת ומסיימים את התמננה.

איפיונים

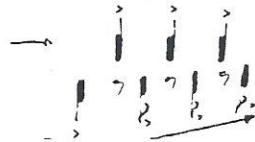
1. תבניות תרועתיות קצרות וברורות, חוזרות על עצמן בצורה בלתי סדירה.
2. תנועה סוחפת שאינה מרפה לאורך הקטע כולו.
3. גושי צלילים משתבצים ברצף התנועה.

4. מעגלי אביב
נערות מתנועעות במעגלי מחול

בפתיחה מתמשך טריל* שקט, הצומח מתוך הסערה של מחול החטיפה, מעליו מרחפת מלודיה* ארכאית אידילית בקלרנית.

המחול עצמו - פותח בצלילים נמוכים ועמומים הנעים בכבודת בתבנית החוזרת על עצמה כתשתית. מעין "מהלך מסיבי מאופק קשור לאדמה"

במהלך זה שזורים שני קטעים מלודיים: מלודיה אחת מרחפת, עדינה ומעוטרת

מלודיה שניה - קצובה ומעובה העולה מתוך התשתית

(היא הופיעה כבר כנושא במחול הצעירות שבפעמי האביב).

שתי הנעימות משתלבות בהדרגה במיקצב הממשיך לפעום בהתמדה. בהתעצמות פתאומית - של התזמורת כולה - נשמעת המלודיה השניה החוזרת בעקשות פעמים רבות.

תוך המהלך מתפרצים צלילים צורמניים בגוון מתכתי, המפריעים לזרימת המחול ו'משתלטים' עליו עד לעצירתו המוחלטת.

שתי "שריקות" חדות (בפיקולו) כאילו מזעיקות תנועת סיחרור מהירה הנקטעת ע"י מכות-חדות, בלתי סדירות ובלתי צפויות.

חזרה פתאומית של המלודיה האידילית, השקטה מעל לטריל - סוגרת את המעגל.

איפיונים

1. מבנה סגור: פתיחה וסיום זהים.
2. ביניהם שתי חטיבות מנוגדות
בראשונה: א. תבנית מקצבית חוזרת בעיקשות (אוסטינטו*)
ב. חומר מלודי בנטיה עממית.
בשניה: תנועה מהירה ופראית, עם קטיעות פתאומיות.

5. משחק השבטים היריבים
קבוצות נערים משחקות ב"מלחמה"

שבטיות בארבארית ונוקשה מתבטאה בקטעים גושיים של תבניות חוזרות כגון:
קטעי נקישות מהדהדות ובלתי סדירות (תונפנים, טרומבונים וטובות) וקטעי תנועה סוחפת ונמרצת (כלי נשיפה בגוון מתכתי)

מנגינה נמרצת

רצף הופעותיהם יוצר תחושה של התמודדות ויריבות. אל תוך ההתגוששות חודרת נעימה רכה לירית בתנועה גלית בצלילים גבוהים. היא חוזרת בגוונים שונים, ובהדרגה - היא הולכת וממלאה את המרקם הצלילי כולו.

דהרות עולות בכלי הקשת הופכות לשעטה מוטורית - ייצרית, המהווה תשתית (מעין נקודת עוגב) לנעימה הנמרצת ולמענים לה בכלי הנשיפה.

הדהרה נפסקת בפתאומיות. ואז חוזרת הנעימה הלירית, אליה מצטרף אלמנט זר, כבד ומאיים - בטובות ובתף הגדול - "תהלכות זקן השבט".

מכאן ואילך ממשיכות במקביל שתי ההתרחשויות הצליליות, הנעימה
הלירית חוזרת שוב ושוב מעובה על-ידי תבניות מלודיות.

ואילו התבנית של ה"זקן" חוזרת בכבודות עיקשת וללא שינוי כמאובנת.

איפיונים

1. גושים של תבניות קצרות כבמעין "קוביזם מוסיקלי".
2. חומר מלודי מורכב משתי נעימות ארכאות צפוניות.
3. תנועה מהירה ומסתערת שנטייתה להזיז ממקומן את שכבות ההצללה המאסיביות.

6. תהלוכת זקן השבט

מבלי לשנות את מפעמה - עוברת התנועה לתיאור הזקן המפחיד ומלא
ההוד, שהוא הנושא המרכזי בתמונה זו.

בהדרגה מתגודדות סביבו תבניות והצללות ההולכות ומתגברות,
מצטברות ומתגעשות, עד לשיא של עוצמה. שבתוכה כמעט נבלעת
דמות זקן השבט.

לפתע נפסק הכל.

איפיונים

1. הילוך איטי. חזרות מרובות ורצופות של תבנית אחת.
2. תבניות מצטברות סביב קו מרכזי בעוצמה מתגברת עד לשיא.

7. סגידה לאדמה טכס - זקן השבט כורע ונושק לאדמה

אירת קדושה דוממת.
מעל לצלילים ממושכים וחרישיים נשמעות פעימות קטועות כפעימות
לב.

אקורד ערטילאי ממושך בצלילים גבוהים ועדינים (פלז'יולטים),
מבטל, כאילו, את הגשמיות הייצרית.

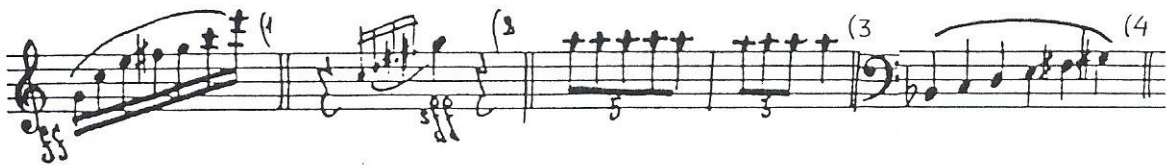
8. ריקוד האדמה
האדמה משוחררת משבי החורף. המון כבר וסטטי נצמד
אליה במחול אכסטטי

על רקע של דרדור תופים הנמשך לאורך כל התמונה, נשמעות
"קריאות" חדות חוזרות וקוטעות את השטף בזמנים בלתי צפויים.
רוח תזזית סוחפת עמה תבניות וכלים למערבולת ההולכת ומתעצמת
באקסטזה.

האדמה רוקדת בעויתות אימה.

איפיונים

1. מאסיביות וכבדות.
2. אין מלוס. במקומו - כיווני כוח בתנועה המצטברת לסיחרור.

החלק השני - הקרבן

9. מבוא
לילה

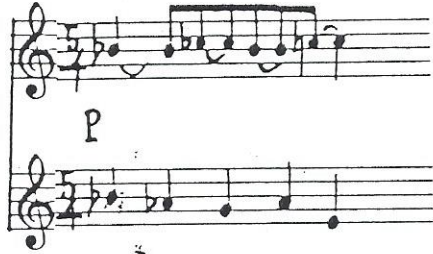
אווירת-לילה מסתורית, שקטה. תנועת-רחשים מתרחבים ומתכווצים
חליפות.

צפים רמזים מלודיים דקים המתגבשים בהדרגה לנעימה מרחפת
בצלילים גבוהים (פלז'ולטים).

הנעימה חוזרת בצלילים חמים של ויולות - ונקטעת.

צליל - חצוצרות מעומעמות מופיע מגשש ונעלם.

כדי לחזור ולהופיע מייד, בתבניות קבועות, שאליהן מאטרפות בתפוזות, כאילו מקרית, תבניות אחרות לעבות בהדרגה את החלל הצלילי.

לקראת המעבר לתמונה הבאה נשמעות שוב הנעימות זו אחר זו.

איפיונים:

1. אורית מסתורין כבחלום
2. תנועה מלודית איטית, שקטה ומתמשכת.
3. המרקם מורכב מתפוזות, כאילו מקרית, של תבניות שונות.

10. מעגלי המסתורין של בנות הנעורים

הנושא החרישי של המבוא נשמע בנגינה הומופוניית* של המיתרים מלווה בפעימות בפריטה.
"צביטה" צלילית שלאחריה "רעדה", מזמנות מעגלים חדשים.

חליל אלט סולן משמיע נעימה זמרתית - עממית - ארכאית

הנעימה מתרחבת בהדרגה: תבניות מלודיות מתלוות אליה במקביל ומעקבות את גווניה. לפתע היא נקטעת.

מעל פריטות פועמות נשמעת קינת חלילים.

קינה זו מעבירה אל הנושא הראשי, החוזר מספר פעמים בגונים בעיבוים ובמשלבים שונים; אך תמיד במתינות מזדמרת.

גורם זר, מתכתי, מפסיק ועוצר את התנועה, ואחר כך בסחרור מואץ הוא מביא את התזמורת כולה - לנסיקה תלולה אל אקורד מוטעם.

11 מהלומות כאילו מנפצות את חלומותיהן של בנות הנעורים, ומהוות גשר אל התמונה הבאה.

איפיונים:

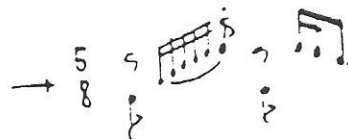
נעימות ארכאיות עממיות בגוונים שונים והתעבויות שונות בתנועה מתונה וזמרתית.

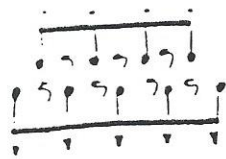
11. הלל לנבחרת
הלל ליפהפיה הנבחרת לקרבן לאל האביב

אנרגיה שהיתה אצורה זמן רב מתפרצת באימפולסים קצביים. שמחה המזכירה.

ה"מהלומות" נענות בשריקות חלילים חדות בתבניות חוזרות נוסקות ונוחתות.

רצף הופעתן נקטע מידי פעם ע"י פעימות עמומות.

למתעניין: אי הסדירות בהופעתן של התבניות בא לידי ביטוי בחילוף מתמיד של המשקל, המשתנה 58(1) פעמים ברציפות. אתגר למבצעים, לנגנים, למנצח ולרקדנים

השריקות נפסקות, ובמקומן נשמעות קריאות מתכתיות צורמניות. החוזרות בעקשנות ומידי פעם נקטעות אף הן ע"י הפעימות העמומות. הפעימות מתרבות ומשתלטות על ההמשך. אל תוכן מתפרצות מידי פעם "קריאות נרגשות" במתכת.

האטה של התנועה מעוררת צפייה לשובם של צלילי ההתחלה על שריקותיה.

איפיונים:

תבניות נמרצות, קצרות, חוזרות פעמים רבות באופן מפתיע ומהוות את עיקר החומר המוסיקלי של התמונה.

12. העלאת רוחות האבות
 סיאנס ספירטואליסטי עתיק להעלאת רוחות אבות
 השבט הקדמונים

התהליך המיסטי מתחיל בנקישה מהדהדת.
 מקצב טכסי כבד בצלילים בוהקים של כלי הנשיפה נקטע ע"י רעמי
 דרדור תופים המתגברים עד התנפצם.

התבנית של המיקצב הטכסי חוזרת שוב ושוב. בכלי נשיפה במתכת,
 בצלילי פגוט מעומעמים, ולעתים כהד קטוע בכלי הקשת. מידי פעם
 מתפרצים רעמי הדרדור.

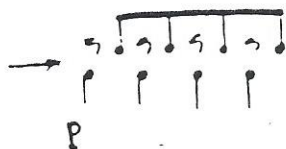
איפיונים:

1. אורה של טכס מיסתורי.
2. שתי תבניות פולחניות שונות בתכלית מופיעות ללא סדירות ולסרוגין.

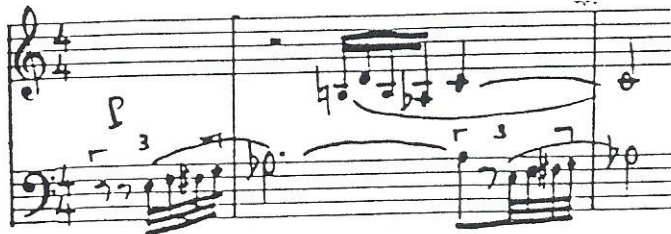

13. מעשה הפולחן של האבות
 רוחות האבות הקדמונים בטכסי פולחן לקראת הקרב
 הקרבן

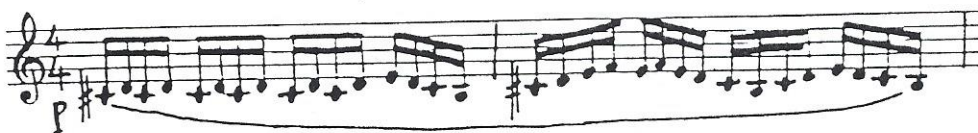
צעדים רחוקים. איטיים. כבדים.

נשמע דו-שיח אילתורי בין הקרן האנגלית והחליל, המוסיף נימה של
 מסתורין וקדרות.

אט אט מתרחקים הצעדים ובמקומם בא תפוף מדוד ההופך רקע
 לצלילי חליל המתפתלים בתנועה מתמדת.

אל הרקמה הקבועה הזאת מוסיפות חצוצרות מעומעמות את הנושא המלודי העיקרי של התמונה - מנגינה קצרה בנימה מקוננת.

את הרקמה הקבועה המתמידה בתנועתה עוטפים עתה צלילים קטומים בכלי הקשת, עד להופעתו החוזרת של הנושא. הפעם באבובים וקרנות; בעיבוי מפתיע של הרקמה הצלילית.

האחידות מתנפצת פתאום לרסיסים של מענים קצרים בין כלי התזמורת. שוב מתחדש המקצב המדוד, המלווה את הנושא בהופעתו השלישית.

הפעם נשמע הנושא בעוצמה רבה מאד כהמנון. באופן בלתי צפוי חוזרת ההתחלה של התמונה: הצעדים הרחוקים (איטיים וכבדים) והדו-שיח האילתורי (הפעם בכלים אחרים). הכל הולך ודועך עד לגסיסה מוחלטת.

איפיונים:

1. אוירה קודרת ומיסתורית.
2. מבנה סגור, הסיום חוזר בשינוי קל על הפתיחה.
3. הנושא הראשי חוזר פעמים רבות ועוצמתו גוברת בכל הופעה.

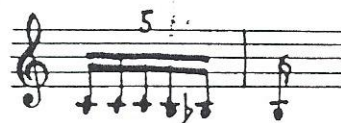
14. מחול הקרבן הנערה הנבחרת לקורבן - בריקוד מוות פראי

סערה בעוצמה אדירה ומשולחת רסן. תחושה שבטית של "יחד" מתבטאת בנגינה אחידה של התזמורת כולה בפסיפס תבניות מיקצב חוזרות, שרצף הופעתן בלתי קבוע, ובלתי צפוי.

לפתע, נשמעות פעימות שקטות אך צוברות מתח, בעיקביות עקשנית אך בלתי סדירה.

מעליהן - פורצים מידי פעם במתכת קרעי מוטיבים תוקפניים.

התעצמות - - עד למפולת. ואז מתחדשות הפעימות מערבולות-צלילים - גבוהים מצטברות בתנופה, ומחזירות, כמעט במדויק את פסיפס התבניות הסוער.

חטיבה חדשה: אופיה תרועתי מתכתי. כל כלי והיגדו, אמירתו
העקשנית והחוזרת שהבולטת בהן

את שיאו של הקטע, קוטעת דממה פתאומית חטופה. ביתר שאת חוזר
השיא. הצללה עמוסה בייצרות עזה מחרישה אזנים.

שוב נשמע הפסיפס הנקטע בפתאומיות על ידי קשוט שקט של הכינור
אחריו החלילים שצליליהם העולים הולכים ונמוגים ומכת מוות
אדירה.

איפיונים:

1. מיבנה מחזורי.
2. מיקצבים! מיקצבים! מיקצבים!

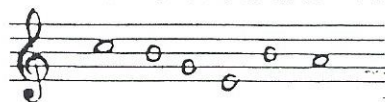
“סיפא”

המוסיקולוג הרוסי ירוסטובסקי אומר, כי כבר בנושא המלודי הפותח
את היצירה, “משתקפים, כבתוך טיפת-מים, עקרונות חשובים של
החשיבה המוסיקלית של סטרווינסקי ב”פולחן האביב”.

מקורו של הנושא בשיר-עם ליטאי (סטרווינסקי מצא אותו ב-
אנתולוגיה של שירי-עם בוארשה).

הנעימה הארכאית קרובה במיוחד לנגינת-רועים מהרי הקארפטים
ולמלוס הסלובאני. היא בנויה על שישה צלילים בלבד ומנעדה

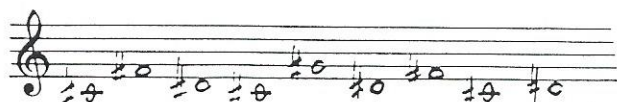

מצומצם:

הצלילים חוזרים ברציפות במקצבים חופשיים ומשתנים - כבאלתור.

נעימה זו מנוגנת בבסון - במשלבו הגבוה ביותר, כדי להטעים את
התחושה של חליל-רועים מאולתר. התוצאה: גון צלילי מיוחד במינו.

בו בזמן מאלתרים כלי נשיפה מעץ - הקלרניות והפיקולו והבס
(במשלבם הנמוך); הקרן האנגלית, המאלתרת על הצלילים - (דוגמה
מס' 2).

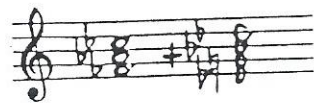
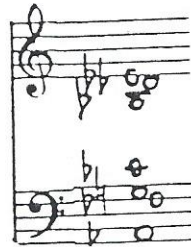
למתעניין: (המנגן בכלי
מקלדת) צלילי נעימת הבסון
הם בקלידים הלבנים (דוגמה
מס' 1); צלילי הקרן האנגלית
- הם בקלידים השחורים
(דוגמה מס' 2).

דיסוננטית כהה.

גישה זו מאפיינת את טיפולו של סטרווינסקי בנעימות רבות, המופיעות ביצירה.

על גישתו של המלחין באירגון הזמן המוסיקלי, אפשר לעמוד בפתיחה של התמונה השנייה - "פעמי אביב", בה נשמע דופק פועם, מהיר, סוחף וייצרי.

הנוקשים הם כלי-הקשת (שאופי נגינתם זמיתי בדרך כלל), המנגנים אקורד דחוס אחד, שאינו משתנה. שבעה צלילים מרכיבים את האקורד:

שמקורם בשני אקורדים מג'וריים מצורפים. (רעיון הצירוף של שני אקורדים נמצא כבר ב"פטרושקה").

נוסחת-המיקצב - מעין ריקוד-גברי-סוער - מאופיינת על ידי הדגשות חריפות ומפתיעות באי-סדירותן:

או: 9 + 2 + 6 + 3 + 4 + 5 + 3

ההדגשות הרוקעות (>) מחזקות על ידי הקרנות - תזמור החורג מכל שיגרה מוכרת.

מול אי-הסדירות שבמשקל, מכוחן של ההדגשות המפתיעות, נשמעת פעימה מוטורית קבועה וסדורה. התבנית חוזרת בתמונה עשרות פעמים ומשמשת רקע-פועם להופעתן הסימולטאנית והבלתי-סדירה של תבניות-מלודיות ושל תבניות-מיקצב אחרות.

גישות אלה מחזקות את דברו של סטרווינסקי עצמו: "החידוש ב'פולחן האביב' אינו בכתיבה, בתיזמור או באמצעים הטכניים, אלא במהות המוסיקלית", מהות שהפכה מאז 1913 חלק אורגאני בחשיבה המוסיקלית.

תכונות מוסיקליות בולטות

אווירה - ייצרית, פראית, בארבארית.

מחזוריות - רעיון המחזוריות בטבע, בפולחן, בחיי אנוש - ביטוי בזמן המוסיקלי:

(1) במשקל פועם - על ידי הטעמות והדגשות (של יחידות-מיפעם שוות ושונות);

(2) בחזרות - של תבניות-מיקצב, תבניות-מלודיות, גושי-צליל, גוונים וביחסי מתח ופורקן, היוצרים מעין "פעימה ארכיטקטונית" רחבה בתכנונה;

(3) יחסי פעימה בין "גירויים" חושיים (בעיקר של חושי השמע והתנועה) לבין התגובות להם.

שאיפה לאחידות - בין הרעיון, ההמצאה ואמצעי-הביטוי.

המלודיה - תבניות קצרות, לחנים רבים ברוח עממית עתיקה (מנעד מצומצם, צלילים סמוכים, תבניות החוזרות על עצמן בשינויי מיקצב).

המיקצב - התבססות על פעמה קצובה ולא על משקל קבוע. תבניות קבועות ומשתנות, חוסר סדירות, הדגשות בלתי צפויות.

הגוון - תזמורת גדולה ובה כלים מיוחדים להם גוון אופייני; צירופי "אקורדים" וסולמות שונים - בו בזמן - ליצירת גוון צלילי.

המירקם - גושי צליל (מעין "קוביזם" מוסיקלי); תבניות שונות החוזרות בעקשות (באוסטינטו) בו בזמן; אשכולות-צליל מול צלילים בודדים; ניגודים בין עבה לדליל, בין דחוס לשקוף; צירופים כבאילתור רב-קולי.

המיבנה - מחזורי: רצף של "תמונות" (פרקים); התחביר המוסיקלי נשען על התבניות-המלודיות והמיקצביות; על שינויים בגוונים, במתיחויות ובדחיסויות; ולא על פיסוק טונאלי-הרמוני.

יצירות נוספות להאזנה

"ציפור האש" - סטרווינסקי (דברי הסבר במדריך ירושלים, תשמ"ב)

"החתונה" - סטרווינסקי

"אלגרו ברברה" - ברטוק

"המנדרין המופלא" - ברטוק

"אורני רומא" - רספיגי

"סוויטה סקוטית" - פרוקופייב

"גיאנה" - חצ'טוריאן

שולמית פינגולד

המדרשה למוסיקה
מכללת לוינסקי
לחינוך

בשיתוף עם

התזמורת
הפילהרמונית
הישראלית

מפתח

תכנית לחינוך מוסיקלי וקשר עם הקהילה

מפגשים עם "מוסיקה חיה"

איגור סטרווינסקי : פולחן האביב

מתוך מדריך לסדרת הקונצרטים לנוער
של התזמורת הפילהרמונית עונת 1982-3

כתבה: שולמית פינגולד